

MAKALE / ARTICLE:

TÜRKİYE'NİN GÖÇMEN POLİTİKASINDA İHMAL EDİLEN BOYUT: EĞİTSEL UYUM PROGRAMI*

NEGLECTED DIMENSION OF TURKEY'S IMMIGRATION POLICIES: EDUCATIONAL ADJUSTMENT PROGRAM

Hüseyin ŞİMŞEK**, Sultan Selen KULA***

ÖZET

Türkiye, dünyada en fazla göçmen barındıran ülkelerden birisidir ve göç hareketlerinin de ülkelerin eğitimini ve eğitim politikalarını etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Türkiye’de göçmen çocuklara ilişkin yapılmış olan çalışmalarda birçok farklı sorun tespiti yapılmıştır. Bu sorunların içinde en önemli olanlardan birisi eğitim sorunudur. Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere pek çok kurum, göçmenlerin eğitimi ile ilgili çalışmalar yürütmektedir. Göçmenlerin eğitim sorunları söz konusu olduğunda ise uyum sorunu karşımıza çıkmaktadır. Uyum, göç hareketleri sonrasında karşımıza çıkan çok boyutlu ve farklı süreçleri içeren olgusal bir durumdur. Göçmen çocuklarda gözlemlenen uyum ve davranış problemleri, bu çocukların yaşadıkları güçlükleri ifade etme biçimi, bir nevi yardım isteme şekli olarak da görülebilir. Bu problemler aslında çocuklar için gelişimsel bir işlev de taşımaktadır. Zira okula uyum, çocuk ve ergenler için birincil sosyo-kültürel gelişim görevidir. Türkiye’de yapılan bilimsel çalışmalar; okullarda çok kültürlü yapıyı destekleyen, kültürlerarası etkileşime imkân tanıyan, kültürlerin ortak olumlu yönlerine vurgu yapan yani öğrencilerin uyumunu kolaylaştırıcı eğitim programlarına ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak Türkiye’de hâlâ göçmen öğrencilere yönelik olarak onların eğitim sistemine entegrasyonunu kolaylaştıracak bir eğitsel uyum programı bulunmamaktadır. Bu bağlamda göçmen öğrenciler için eğitim politikalarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitsel uyum programlarının hayata geçirilmesi yönünde çalışmalar yürütülmesi yararlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göçmen Öğrenci, Eğitsel Uyum Programı, Eğitim politikası

* Bu çalışma aynı başlıkla, “1st International Congress on ‘People, Power and Politics’, October 19-21, 2018, Kırşehir, Turkey” isimli kongrede sunulmuştur.

** Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, husimsek@hotmail.com

*** Arş. Gör. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, selenyazgunoglu@windowslive.com

ABSTRACT

Turkey is one of the countries that host the most immigrants in the world and it is an undeniable fact that immigration movements affect the education and education policies of countries. In studies conducted in Turkey for immigrant children, several different problems were identified. One of the most important of these problems is the problem of education. Many institutions, especially the Ministry of National Education, conduct studies on the education of immigrants. In the case of educational problems of immigrants, the adjustment problem is encountered. Adjustment is a factual phenomenon that involves multidimensional and different processes following immigration movements. Adjustment and behavior problems observed in immigrant children can be seen as a way of expressing the difficulties that they experience and also as a way to ask for help. These problems also involve a developmental function for children, because, adjustment to school is the primary socio-cultural development task for children and adolescents. Scientific studies conducted in Turkey suggest that there is a need for educational programs that support the multicultural structure in schools, allow intercultural interaction, emphasize the common positive aspects of cultures, and thus facilitate the adjustment of students. But Turkey still does not have an educational adjustment program for immigrant students that will facilitate the integration of them into the educational system. In this context, it will be useful to revise educational policies for immigrant students and to carry out educational adjustment programs.

Keywords: Immigrant Student, Educational Adjustment Program, Education policy

1. GİRİŞ

Göçmenler, çeşitli sebeplerle bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye göç eden kişilerdir. Göçmen kavramı yaygın olarak; *maddi ya da sosyal durumlarını iyileştirmek, kendileri veya ailelerinin gelecekte beklediklerini arttırmak gibi sebeplerle orijin ülkeleri dışında bir ülke veya bölgeye göç eden kişiler*, anlamında kullanılmaktadır. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının yakın olduğu coğrafyada bir köprü konumunda yer alan Türkiye, tarihin tüm dönemleri boyunca pek çok göç ev sahipliği yapmıştır. Türkiye sahip olduğu bu jeopolitik özelliği nedeniyle 1980 sonrası zorunlu göç durağı konumuna gelmiştir. Bu süreçte, 1979 İran devrimi sonrası batıya gitmek isteyen İran vatandaşları, 1980 sonrasında Bulgaristan'dan gelen Türk kökenli göçmenler, Irak'ta çeşitli problemlerle mücadele eden Kuzey Iraklılar, Yugoslavya iç savaşı sonrası göç etmek zorunda kalan kişiler ve Kosova krizi sonrası göç etmek zorunda olan göçmenler Türkiye'ye sığınmışlardır (Çiçeksöğüt, 2017). Türkiye'nin gündeminde göçmen konusu her geçen gün biraz daha sıklıkla yer almaktadır. Son on yılda ülkemize giren yabancı sayısında kademeli bir artış gözlemlenmektedir. 2006 yılında 18.916.904 olan yabancı giriş sayısı 2015 yılı sonunda 34.633.391, 2016 yılında 24.686.471, 2017 yılı sonunda 32.058.216 olarak kaydedilmiş ve 2017 yılında Türkiye'de ikamet edenlerin uyruklarına göre

sıralamasında: Irak, Suriye, Afganistan, Azerbaycan ve Özbekistan başı çekmektedir (Türk Kızılayı ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü, 2017). Türkiye’de giderek artan göçmen nüfusu için sağlık, barınma, iş gibi problemlerin yanı sıra eğitim sorununu da gündemdeki yerini korumaktadır. Tüm bu göçmen sayısının artmasına bağlı olarak yaşanan problemler, Türkiye’deki göçmenlere yönelik birtakım politikaların geliştirilmesi süreçlerini hızlandırmıştır.

1.1. Türkiye’de Göç Kapsamında Yapılan Hukuksal Düzenlemeler

Türkiye, bulunduğu coğrafya, stratejik, kültürel ve siyasî konumu nedeniyle, tarih içinde önemli göç akınlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Ülkenin ekonomik gücünün artması, Türkiye’ye yönelik göç hareketleri için bir çekim gücü oluştururken, bulunduğu coğrafyada devam eden siyasî istikrarsızlıklar, Türkiye’ye yönelik göçü teşvik eden bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç hareketleri bakımından Türkiye daha çok “geçiş ülkesi” konumunda iken, son yıllarda, yabancılar tarafından ülkemizin artan ekonomik gücü ve istikrarıyla giderek bir “hedef ülke” olarak görüldüğü ve bu bağlamda ülkemize yönelik göçün artarak devam etmesi durumu ortaya çıkmıştır. Suriye’de iç savaşın başlamasıyla birlikte 2011 yılının Nisan ayının sonu itibariyle ilk olarak 252 kişi sığınmacı olarak Suriye’den Türkiye’ye gelmiştir. Çatışmaların artmasıyla birlikte Türkiye’ye sığınan Suriyeli sayısı yıldan yıla katlanarak artmış ve neticede kitlesel bir göç akını başlamıştır. Türkiye, ülkeye gelen göçmelere “Açık Kapı Politikası” uygulayarak ülkeye giriş yapan hiçbir Suriyeliyi geri göndermemiş, gelenlere “Geçici Koruma Statüsü” verilmiştir. Sınır bölgelerinde 10 ilde toplam 25 geçici barınma merkezi bulunmakta olup, 2017 Kasım ayı itibariyle yaklaşık 228.000 Suriyeli bu merkezlerde yaşamaktadır. Geçici barınma merkezlerine gelip incelemelerde bulunan uluslararası örgütlerin ortak görüşü, bu merkezlerde verilen hizmetin dünya standartlarının çok üzerinde olduğu yönündedir (TBMM, 2018). Geçici barınma merkezlerinde verilmekte olan hizmetler için Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD), diğer kurumlarla koordinasyon görevini yürütmektedir. Suriyeli sığınmacıların tüm ihtiyaçları, AFAD’ın koordinasyonunda; İçişleri, Dışişleri, Sağlık, Milli Eğitim, Gıda Tarım ve Hayvancılık, Ulaştırma ve Maliye Bakanlıkları, Genelkurmay Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gümrük Müsteşarlığı ve Kızılay’ın ortak çalışmalarıyla yürütülmektedir. Geçici barınma merkezlerinde verilen hizmetlerin bütünü aynı koşullarda ve benzer sistematik doğrultusunda olmasına özen gösterilmektedir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel

Müdürlüğü, 2017). Geçici koruma sağlanan bu göçmenlere, kalma izni verilen illerde çalışma iznine başvuru imkânı verilmektedir (TBMM, 2018). Bu bağlamda, göçmenlerin iş bulmalarına yönelik fırsatların önü açılmaktadır.

Tüm bu göç hareketliliğini düzenlemek için ülkeye giriş, çıkış, kalış, vize, ikamet izni gibi işlemleri düzenleyen 5682 sayılı Pasaport Kanunu ile 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 1950 tarihli olup, güncel sorunlar ve gelişmeler karşısında yetersiz kalmaktadır. Türkiye, taraf olduğu Uluslararası Göç Hukuku’na göre Avrupa dışından gelen kişileri mülteci olarak kabul etmemektedir. Bu nedenle Türkiye’ye sığınan Suriyeliler’e hukuki olarak statü belirlemede kavram kargaşası yaşanmış, hakları ve yükümlülükleri hakkında belirsizlikler oluşmuştur. Türkiye’nin var olan uluslararası göçe ilişkin hukuki düzenlemeleri yaşanan belirsizliğe çözüm üretememiş, buna istinaden sorunun çözümü adına yeni düzenlemeler yapılmıştır (Çiçeksoğüt, 2017). Bu gerekçeler doğrultusunda güncel sorunları çözmeye ve ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak 4/4/2013 tarihinde 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş ve 11/4/2013 günü 28615 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (TBMM, 2018). Bu kanun, etkin bir iltica ve göç yönetimini sağlam bir yasal zemine oturarak göçmenlerin ve uluslararası koruma arayanların haklarının teminatı olmuştur. Bu bağlamda göçmen ve mülteci haklarının yasal çerçevesi uluslararası standartlara uygun hale getirilmiştir. Ayrıca bu kanun doğrultusunda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 81 İlde, 148 İlçede ve yurtdışında teşkilatlanmayı hedeflemiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye’de göç alanına ilişkin geliştirilen politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye’ye giriş ve Türkiye’de kalışları, Türkiye’den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere faaliyetlerini sürdürmektedir.

Türkiye’ye yasal yollar aracılığıyla gelen göçmenler dışında yasadışı göç olarak da bilinen düzensiz göç yoluyla gelen de pek çok göçmen bulunmaktadır. Türkiye açısından düzensiz göçe kaynaklık eden ülkelerin başında Afganistan, Irak, Myanmar (Burma), Pakistan, Gürcistan, İran, Eritre ve Somali gelmektedir. Geçtiğimiz yıla kadar yılda ortalama 50.000 düzensiz göçmen yakalanırken, 2015 yılında yakalanan düzensiz göçmen sayısı 146.000’e ulaşmıştır (TBMM, 2018). Bu bağlamda Düzensiz Göçle

Mücadele Koordinasyon Kurulu 2015 yılında; Türkiye'nin Strateji Belgesi ve Düzensiz Göç Ulusal Eylem Planı ve Avrupa Birliği-Türkiye Geri Kabul Anlaşması'nın yürütülmesine yönelik Ulusal Eylem Planı için izleme mekanizmasının oluşturulması, düzensiz göç veri tabanının oluşturulması, izleme ve değerlendirme mekanizmasının oluşturulması konularında kararlar almıştır.

YUKK'nun 91'inci maddesinde yabancıların ülkemize uyumunu kolaylaştırmayı sağlamak üzere Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne yetki verilmiştir. Bu kapsamda Göç İdaresi Uyum Dairesi Başkanlığı bünyesinde Yabancı İletişim Merkezi (YİMER) 20 Ağustos 2015 tarihinde kurulmuştur. Türkçe, İngilizce, Rusça ve Arapça olarak hizmet veren merkeze günün her saatinde ulaşmak mümkün kılınmıştır. Bu iletişim merkezi, 250 binin üzerinde çağrı almış ve bu çağrılar doğrultusunda botları batmakta olan 2595 kişinin hayatı Sahil Güvenlik Komutanlığı işbirliği ile kurtarılmıştır.

Türkiye'de göçmenlerin eğitimine ilişkin eğitsel düzenlemeler Suriye iç savaşı ve göç dalgası öncesinde, 2010/48 sayılı Yabancı Uyruklu Öğrenciler Genelgesi kapsamında yürütülmekteydi. Ancak 2011 yılı itibariyle Suriyelilerin ülkemize düzensiz girişinin artması ve geçici koruma altına alınarak yeni bir statü kazanmaları nedeniyle söz konusu genelge ihtiyaçları karşılayamaz duruma gelmiştir. Bunun üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda, 2014/21 sayılı Yabancılara Yönelik Eğitim - Öğretim Hizmetleri Genelgesi çıkarılmıştır (Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi, 2014).

1.2. Türkiye'de Göçmenler ve Uyum

Türkiye'de yıldan yıla göçmenlerin sayısındaki artış beraberinde uyum problemlerini getirmiştir. Bu problemleri çözmek amacıyla devletin pek çok kurumu politikalar üretmekte ve uyumu kolaylaştırmaya yönelik hizmetler sunmaktadırlar. Devletler ve ilgili kurumları açısından göçmen konumundaki çocuk hem insan hakları hem de göç yönetimi meselesi olarak farklı açılardan ele alınmaktadır. Görülmektedir ki göçmen sorunu ve özelden çocuk göçmen sorunu pek çok farklı boyutta ele alınıp tartışılacak bir konudur.

Türkiye dünyadaki göçmen eğitiminde yaşanan deneyimlerden farklı olarak, çalkantılı bir süreç sonucunda, kendi politikasını belirleme yolunu seçmiştir. Türkiye'nin göçmen eğitimi alanındaki yürüttüğü politikalar bakımından 2011 öncesi ve sonrası şeklinde iki ana dönemden söz etmek mümkündür. Bu ayırımın yapılmasında mevzuat düzenlemeleri ve kamuoyu ilgisi belirleyici olmuştur.

I. Dönem (2011 öncesi)

Kısmi mevzuat düzenlemelerine rağmen 2011 öncesi dönemde, Türkiye'deki göçmenlerin eğitimi konusu kamuoyunun ilgisini çekmemiş, göçmen konusu geçici bir sürede geçecek bir durum olarak değerlendirilmiş ve bu yüzden konuya ilişkin bir eğitim politikası geliştirilmesi ihtiyaç olarak görülmemiştir. Zira bu dönemde göçmen öğrenci sayısı oldukça sınırlıdır. 2011 yılı istatistiklerine göre BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Ofisine kayıtlı okul çağındaki (5-17 yaş) çocukların sayısı sadece 6.411'dir. Bir yıl sonra bu sayı %30 civarında artmış ve 8.743 olarak belirlenmiştir. Türkiye için bir çocuk politikası geliştirilmesine dönük bir vizyon çalışması ilk defa 2010 yılında gündeme gelmiş, 2011 yılında *Birinci Türkiye Çocuk Hakları Stratejisi* başlığıyla tamamlanmıştır. Ancak bu belgede genel olarak çocuk hakları, çocuk masumiyeti, çocuğa saygı, çocuk sağlığı gibi konular ele alınmasına karşın, göçmen ve sığınmacı çocuk kelimesine yer verilmemiştir (Türkiye Çocuk Hakları Stratejisi 2012-2016). Göçmen çocuklara yönelik bir politika oluşturulması oldukça zaman almış, birkaç farklı aşamadan sonra çeşitli düzenlemelerle kısmen iyileşme sürecine girebilmiştir. Göçmen öğrencilerin eğitimi konusundaki bir diğer düzenleme Millî Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği'dir (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060214-3.htm>). Bu yönetmelik ise yabancı uyruklu kişilerin okul dışında açılan beceri kurslarına bazı koşullar altında katılabileceklerini düzenlemektedir. 2011 sonrası göçmen eğitiminde dönüm noktası olmuştur.

II. Dönem (2011 sonrası)

Bu dönem var olan durumu, hukuki süreçlere dönüştürme ve mevcut uygulamaları iyileştirme dönemi olarak nitelendirilebilir. Yapılan çalışmaların niteliği ve kamuoyu ilgisi dikkate alınarak bu dönem kendi içerisinde üç alt döneme ayrılmaktadır:

Belirsizlik Dönemi: Suriye'de halk ayaklanması başladıktan sonra sınırları aşarak Türkiye'ye sığınan ilk göç dalgası, kriz döneminin tipik özelliği olarak taraflar üzerinde şaşkınlık yaratmıştır. Ancak bu dönemde Türkiye kamuoyu ve yetkililerinde, Suriye'deki olayların çok uzun sürmeyeceği ve Suriyelilerin kısa süre içinde tekrar ülkelerine geri döneceği beklentisi hâkimdir. Yaklaşık iki yıl süren ve *şaşkınlık* ve *belirsizlik* dönemi olarak adlandırılabilen bu süreçte göçmen çocukların eğitimi konusu ötelenmiş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmen çocuklara yönelik düzenli ve sistematik olmayan

psiko-sosyal destek girişimleri olmuştur. 2012 yılında MEB, göçmen kamplarında Suriyeli öğrencilere ülkelerindeki müfredata uygun öğretim ortamları oluşturma girişimleri başlatmıştır (Emin, 2016). Fakat 2013 yılında Suriye'deki savaşın boyutunun giderek artmasıyla Türkiye'ye gelen göçmen sayısı günden güne artmış, yetkilileri göçmen çocuklara yönelik eğitim politikasını gözden geçirmeye zorlamıştır.

Arayış Dönemi: 2013 sonrasında Suriye'deki iç savaş ülke geneline yayılmış, Türkiye'deki Suriyeli göçmen sayısı hızlı bir artış göstermiştir. Suriye'deki iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınanların sayısı 2013 yılı Ekim ayı öncesinde 600 bine yükselmiştir (AFAD, 2017). Bu durum yetkilileri ve eğitimcileri göçmen eğitime yönelik politikaları ve uygulamaları sorgulama ve yeni tedbirler almaya zorlamıştır (MEB, 2013). Bu dönemde, göçmen öğrencilerin eğitim süreçlerinden geri kalmaması için bir taraftan Suriyeli göçmen çocukların kendi ülkelerindeki eğitim müfredatına uygun eğitim verilmesi desteklenirken, bir taraftan da bu çocukların Türkiye'de geçerli olan müfredat içerisinde eğitim almalarına yönelik girişimler gözlenmiştir. Bu kapsamda özellikle sınır bölgesindeki illerde ve sığınmacı kamplarında Suriye'de uygulanan müfredat esas alınarak, Türk öğretmenlerin de desteği ile yine Suriyeli öğretmenler tarafından eğitim verilmeye başlanmıştır.

2013 yılı ve sonrasında göç yönetimi ve göçmenlere yönelik daha sistematik bir yaklaşım benimsenmeye başlanmıştır. Türkiye'de yaşayan yabancılara yönelik olarak İl Göç İdarelerinin kurulması, genelgelerin yayınlanması, çalıştayların düzenlenmesi gibi faaliyetlerin arttığı dikkat çekmektedir.

Daha önce de sözü edildiği gibi Nisan 2013'te, 6458 sayılı YUKK çıkarılmış ve bu kanun doğrultusunda İç İşleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Resmi Gazete, 2013). Kanununun 34. Maddesi göçmen çocuklara on sekiz yaşına kadar, öğrenci ikamet izni almadan ilk ve ortaöğretim kurumlarında eğitim hakkı tanımakta, 59. Maddede ise çocukların eğitim ve öğretimden yararlandırılmaları hususunda, Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli tedbirlerin alınacağı hükmü yer almaktadır. Buna göre yabancı uyrukluların ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uyum faaliyetleri planlaması konusunda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yetkili kılınmıştır. Aynı madde ayrıca eğitime ve ekonomik faaliyetlere

erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim etkinlikleri düzenlenmesini hükme bağlamaktadır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 12 Aralık 2013 tarihinde göçmenlerin toplumla olan karşılıklı uyumlarının ele alındığı “Göç Yönetimi ve Uyum Çalıştayı” etkinliği düzenlemiştir. Bu çalıştayda çeşitli ülkelerin göç ve uyum politikaları paylaşılmıştır. Çalıştay özeti kitapçığında şu tespitlere yer verilmiştir. Türkiye’de uyum konusunda bir kamu politikası bulunmamaktadır. Bu konuda acilen bir politika geliştirilmelidir. Uyum konusunda nitelikli ve niteliksiz yabancı farkı gözetilmeli, kısa süreli gelenlerle uzun süreli gelenler için farklı uyum stratejileri geliştirilmelidir. Uyum sorununu yönetebilmek için göçün nedenlerine ilişkin veriler ve göç teorilerinden yararlanılmalıdır. Bu konuda ayrımcı-ırkçı, dışlamacı-kısmi dışlamacı, asimilasyonist veya çoğulcu modellerin benimsenebileceği vurgulanmıştır. Uyumun birçok alanı kapsadığı vurgulanmış, iş piyasalarına erişim, sağlık, eğitim ve siyasal hizmetlere erişim konularını kapsaması gerektiği vurgulanmıştır. Uyum sürecinde sosyo-ekonomik uyum ve entegrasyonun öne çıkarılması gerektiği vurgulanmış ve rasyonel yaklaşımın benimsenmesinin işleri kolaylaştıracağı vurgulanmıştır. Buna göre “bireyler rasyoneldir, göçmenler de öyledir, kendileri için neyin en iyi olduğunu onlar bilirler” ilkesi gereği uyum sürecinde onların da fikrinin alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda göçmenlerin buldukları ülkenin dilini öğrenmenin kendi yararlarına olacağını kendilerinin düşüneceği varsayımı dile getirilmiş, ayrıca yaşadıkları ülkenin kültürünü, o kültürün kodlarını, normlarını bilmenin onları toplumsal anlamda yukarıya doğru mobilize edeceğini kendileri tarafından fark edileceği vurgulanmıştır. Göçmenler bunun farkına varamazlar düşüncesinin aşağılayıcı bir yaklaşım olacağı vurgulanmış ve uyum karşıtı bir psikolojinin gelişeceğine dikkat çekilmiştir. Uyum politikasının yalnızca resmi düzenleme ile gerçekleşmeyeceği buna karşın Türkiye kamuoyunda göçmen realitesini kabullenme konusunda farkındalık oluşturacak girişimlerde bulunma, eğitim müfredatına çok kültürlülük konusunda dersler/konular/bilgiler koyma tavsiyesinde bulunulmuştur. Kamu politikası geliştirirken diğer ülke deneyimlerinden yararlanılmasını faydalı olacağı vurgulanmıştır. Her ülkenin dikkate aldığı tarihsel tecrübesini ve farklı dinamiklerin varlığına işaret edilmiş, göç ve uyum politikası oluşturmada zaman deneyiminin ve göçmenlerin geliş niyetlerinin önemli olduğu belirtilmiştir. Çalıştayda AB Göçmen Entegrasyonu Politikası Ortak Temel Prensipleri üzerinde durulmuş ve kamu politikası oluştururken bu prensiplerin gözetilebileceği

vurgulanmıştır. Uyum politikası oluştururken eğitimin katkıda bulunacak temel mekanizma olarak görülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda kültürlerarası diyalog, ortak etkileşim alanları, farklı kültürlerin ve dinlerin yaşamasına alan açılması ve yerel düzeyde katılım sağlanmasının uyum için kolaylaştırıcı faktör olacağı vurgulanmıştır. Uyumun tek yönlü olmayıp çift yönlü bir etkileşim olduğu vurgulanmış sosyal uyum üzerinde durulması gerektiği vurgulanmış, göçmen uyumunda düzenli ya da düzensiz göç ayırımı yapmanın doğru olmayacağı vurgulanmıştır. Uyum sürecinde sivil toplumun rolü üzerinde durulmuş, bu konudaki eksikliğin uyumu zorlaştırdığı gibi maliyetinin arttığı vurgulanmıştır.

Eylül 2014'te Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri başlıklı bir genelge yayınlanmıştır. Bu genelge göçmen çocuklara sunulacak eğitim hizmetlerini belirli bir standarda bağlamış ve eğitim hakkını güvence altına almıştır. Genelge ile göçmen öğrencilerin kendi ülkelerinde yarım bıraktıkları eğitime "Geçici Eğitim Merkezleri"nde devam etme imkânı tanınmıştır (MEB, 2014). Genelgenin en önemli yanı Türkiye'ye yönelik göçün sebepleri analiz edilerek gelecekte de ülkemize yönelik göçün artarak devam edeceği öngörüsünün paylaşılmasıdır. Genelgede ayrıca *Çocuk Hakları Sözleşmesi* ve *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme* gibi uluslararası yükümlülüklerle vurgu yapılarak yabancı uyruklu öğrencilere yönelik eğitim politikasının dayanaklarına işaret edilmiştir. Bu kapsamda Bakanlığın eğitim hakkı, ayrımcılık yasağı, özel ihtiyaç sahibi çocukların eğitim imkânlarına erişimi, çatışma etkilerinin azaltılması ve çocuklara fiziksel, hukuki ve psikolojik olarak korunma sağlanmasında tamamlayıcı çabaların desteklenmesi ilkelerine dayalı bir eğitim politikası benimseyeceği belirtilmiştir. Yine genelgede çocuğun yüksek yararının gözetilmesi gerekliliği özellikle vurgulanmıştır. Bakanlığın söz konusu yeni durum karşısında ilgili mevzuatı doğrultusunda ülkemizde bulunan yabancıların eğitim-öğretim hizmetlerinden yararlanmaları ve yararlandırılmaları hususlarında yaşanmakta olan sorunların ve tereddütlerin giderilmesi amacıyla yol gösterici ve açıklayıcı bir düzenleme yapılmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Ülkemizde bulunan, öncelikle zorunlu eğitim çağındaki öğrenciler olmak üzere, yabancılara yönelik yürütülen eğitim-öğretim faaliyetinin koordine edilmesi, eğitime erişim ve kaliteli eğitim hizmetlerinin sunulması, alanlarında ilgili birimler ve kurumlar ile eş güdüm içerisinde çalışmaların yürütülmesi ve acil durumlarda gerekli tedbirlerin alınmasına yönelik iş ve işlemlerin Bakan tarafından görevlendirilecek bir Müsteşar yardımcısının koordinasyonunda

yürütüleceği belirtilmiştir. Ekim 2014'te yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği sayesinde, başta Suriyeli göçmenler olmak üzere diğer göçmenler de sağlık, eğitim ve sosyal yardım hizmetlerinden yararlanma hakkı elde etmişlerdir (Resmi Gazete, 2014). Kasım 2015'de İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından Göç Araştırmaları Çalıştayı düzenlenmiş, söz konusu çalıştaya çeşitli üniversitelerde göç konusunda araştırma yürüten 150'den fazla araştırmacı katılmıştır. Çalıştayda, ülkemizde göçe bağlı olarak karşılaşılan sorunlar ve çözüm yolları, hukuki düzenlemeler ile ilgili konular ele alınmış; göç konusunun ekonomik, siyasal ve toplumsal boyutları değerlendirilmiştir. Göçmenlerin Türkiye'ye uyumunu sağlamak üzere görevlendirilen Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne 81 ilde Türkçe kursu açılmış olup, Türkiye'nin sosyal ve kültürel yapısını anlatan eğitimler verilmekte, göçmenleri sanatla bütünleştiren resim ve müzik yarışmaları organize edilmektedir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). Yine Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından 2014 yılında "uyumcocuk.gov.tr" adresli bir web sitesi kurulmuştur. Web sitesinde çocuklar için hazırlanmış oyunlar, hikâyeler, etkinlikler ve müziklerin yanı sıra aileler için bilgilendirici makaleler bulunmaktadır.

Planlı Uyumlaştırma Dönemi: Ancak savaşın giderek tırmanması ve göçmen sayısının giderek artması, gerek göçmenlerin zihninde gerekse hükümet kanadında kalıcı tedbir arayışını gündeme getirmiştir. Ocak 2015 itibarıyla Türkiye'de resmi rakamlara göre 1 milyon 625 bin Suriyeli sığınmacı bulunuyordu. Gerçek rakamın ise 2 milyon civarında olduğu tahmin ediliyordu. Ancak göçün hacmi arttıkça göç eden ve göçü kabul eden insanların psikolojileri ve tepkileri artmıştır. Türkiye'deki Suriyeliler konusu, giderek toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutları olan bir uyum sorunu ve güvenlik meselesine dönüşmüştür. Dolayısıyla Suriyelilerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya dayalı bir sığınmacı politikası, artık sürdürülemez noktaya gelmiştir. Göçmenlerin zor koşullarda yaşamaları, her türlü suç ve şiddet ortamının doğup gelişmesi açısından uygun koşulları sunmaktadır. Eğitim almamış, düşük gelirli, dışlanmışlık hissi içinde kimlik bunalımı yaşayan gençler, gelecekte suç kaynağı oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Göçmenlerin etkileri, en fazla toplumsal alanda hissedilmektedir. Sığınmacılar ile yerel halk arasında, farklı dil, kültür ve yaşam tarzından kaynaklanan sorunlar yaşanmakta, kadın ve çocuk istismarı, çarpık yapılaşma gibi problemler gündeme gelmektedir. Suriyelilerin yoğun yaşadıkları illerde demografik yapıyı değiştirmeleri, en ciddi toplumsal etkilerden biri olarak görülmektedir. Bu durum, kimi zaman etnik ve mezhepsel boyutlu

kutuplaşmaların doğmasına ya da var olan gerginliklerin artmasına yol açmaktadır. En büyük risk siyasi ve güvenlik boyutlarında karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda yerel halk arasında Suriyelilere karşı tepkinin artması, provokasyona dayalı şiddet içeren kitlesel tepkiler bunun en tipik örnekleridir. Bu tepkiler karşılıklı güvensizlikleri arttırmakta bu durum bütünleşme sürecine zarar vermektedir. Mevcut konjonktüre bakıldığında Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların, belli başlı şehirlerin kenar mahallelerde bir arada yaşam sürdürdükleri bu durumun, her şeyden önce uyum sürecini zorlaştırdığı gözlenmektedir. Sığınmacıların zor koşullar altında yaşamaları, her türlü suç ve şiddet ortamının doğup gelişmesi açısından uygun koşullar sunmakta, eğitim almamış, düşük gelir seviyesine sahip, dışlanmışlık hissi içinde kimlik bunalımı yaşayan sığınmacı gençlerin gelecekte suça yönelmeleri için zemin oluşturmaktadır.

Göçmenlere yönelik gerçekçi tedbirlerin düşünüldüğü bu dönem *entegrasyon* arayışı olarak ya da *planlı uyumlaştırma* süreci olarak nitelendirilebilir. Bu üçüncü aşamayı belirleyen temel psikoloji, Suriye'deki savaşın kısa sürede bitmeyeceğine yönelik kanaatlerin giderek pekişmesi ve buna bağlı olarak çok sayıdaki göçmenin Türkiye'de kalma fikrinin ağırlık kazandığına yönelik kamuoyu araştırmalarının yayınlanmasıdır. Bu gelişmeler hükümet kanadını kalıcı çözümler arayışına itmiş, göçmen çocukların eğitimine yönelik bazı eğitsel düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.

Göçmenlerin uyumu konusunda önemli hizmetler veren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 81 ilde bulunan Bakanlığa bağlı hizmet veren Çocuk Hakları Komiteleri üyesi çocuklarla, ülkemizde sığınma kampları dışında yaşayan Suriyeli çocukların düzenli olarak bir araya gelmesi sağlanmakta ve bu sayede göçmen çocukların topluma uyumunun sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu bir araya gelme etkinliklerinin temel amacı, çocuktan çocuğa toplumsal uyum eğitimlerinin sağlanmasıdır. Bu faaliyetlerden 4500'ün üzerinde Suriyeli çocuk faydalanmıştır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018).

Kızılay tarafından 2016 yılında Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı yürütülmeye başlanmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, AFAD, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü ve Halkbank işbirliğiyle yürütülen projede her ay ailede birey başına 100 TL nakit transferine başlanmıştır. Bu kapsamda 81 bin haneden 507 bin göçmen bu hizmetten yararlanmış olup, bu güne kadar gerçekleşen

transfer 130 milyon TL'ye ulaşmıştır (Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı, 2017).

İçinde bulunduğumuz dönemi de kapsayan bu süreçte Milli Eğitim Bakanlığının göçmen öğrencilerin eğitim sistemimize entegrasyonu ile ilgili pek çok çalışma yürüttüğü, öğretmenlere seminer çalışmaları yaptığı ve bu konuyu sistematik biçimde ele aldığı görülmektedir. Bu dönemde Milli eğitim Bakanlığının göçmen çocukların okula uyumları konusunda çeşitli girişimleri olmuştur. Bu kapsamda 2015 yılında hazırlanan 2015-2019 Stratejik Plan raporunda Türkiye'deki göçmenlerin eğitimleri konusuna yer verilmiş ve göçmenlerin eğitim sistemine yönelik uyum çalışmaları yapılacağı belirtilmiştir. Stratejik Planda ilk defa göçmen çocukların eğitimlerine yönelik planlara yer verilmiş, uyum çalışmaları yapılacağı belirtilmiştir. Bakanlık tarafından bu dönemde göçmen öğrencilerin eğitim sistemimize entegrasyonu ile ilgili çeşitli faaliyetler yürütülmeye başlanmıştır. Bu kapsamda öğretmenler için seminerler düzenlenmiştir. Yine bu kapsamda Mayıs 2016 tarihinde MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesinde "Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı" adı altında bir daire oluşturulmuştur. Söz konusu daire başkanlığınca göç durumlarında ihtiyaç duyulan eğitim hizmetlerinin yürütüleceği taahhüt edilmiştir (MEB, 2016). Millî Eğitim Bakanı Nabi Avcı, 2016 yılında Suriyeli göçmenlerin kaldığı Elbeyli konteyner kentinde bulunan Kardeşlik Geçici Eğitim Merkezini ziyaret etmiş ve burada eğitim gören çocukların sorunlarını yakından dinlemiştir. Suriyeli göçmenlerin yerleştiği sığınma kamplarında yer alan geçici eğitim merkezlerinde Suriyeli 80 bin civarında çocuğa eğitim verilmektedir. Eğitimler 12. sınıfa kadar verilebilmektedir. Geçici eğitim merkezlerinde Türk ve gönüllü Suriyeli öğretmenler tarafından, Bakanlık tarafından gözden geçirilmiş Suriye müfredatı okutulmakta, haftada en az altı saatlik Türkçe dersi zorunlu kılınmaktadır. Uyum konusu söz konusu olduğunda yapılan araştırmalarda en çok ifade edilen problemlerin başında yer alan dil sorununun (Akalin, 2016; Börü ve Boyacı, 2016; Şensin, 2016; Uzun ve Bütün, 2016) çözümüne yönelik Türkçe derslerinin zorunlu olması kararlaştırılmıştır.

1.3. İhmal Edilen Boyut: Eğitimsel Uyum Programı

Görüldüğü gibi Türkiye'de göçmenlerin uyum sorunlarını çözmeye yönelik olarak devletin pek çok kurumu çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Bu faaliyetlerin pek çoğunun eğitimle ilgili alanlarda olduğu da dikkat çekmektedir. Çünkü tüm göç hareketleri

Ülkelerin eğitimi ve eğitim politikalarını etkilemektedir. Uluslararası hukuk belgelerine göre çocuklara sunulması gereken haklardan biri de eğitim hakkıdır. Eğitim, g sebebiyle kaynaklanan travmaların da iyileştirilmesi için önemli fırsatlar sunar (UNICEF, 2016). Yapılan araştırmalarda, göçmen çocukların yaşadığı pek çok sorun arasında en çok tekrarlanan sorunların başında eğitim sorunu gelmektedir. Göçmenlerin formal eğitim yoluyla edindiği bilgi ve beceriler ekonomik geliri arttırmanın yanı sıra, yeni yerleştiği ülkede, ülkeye uyumunu kolaylaştırmakta ve karşılaşabileceği riskleri azaltabilmektedir (Stark ve Bloom, 1985; Akt: Ereş, 2015).

Dolayısıyla göçmen olarak farklı bir ülkede yaşayan çocuğun en temel ihtiyaçlarından biri yeni geldiği ülkeye uyum sağlayabilmesidir. Bu uyumun sistemli, düzenli, kontrollü ve en kolay biçimde gerekleēeđi yerlerin başında okul gelmektedir. Çocuğun kendini sosyal ve duygusal olarak güvenli ve yeterli hissetmesinin yanı sıra öz güveninin arttırılması onun uyum süreçlerini de kolaylaştırmaktadır. Uyum konusunda okul, aile ve çocuğun hep birlikte uyum için hazır olması gerekmektedir. Aile ve okulun da çocuğun kaygılarını anlayan ve bu kaygılara çözüm üretmeye çalışarak çocuğa destek olabilen bir yapıda olmaları beklenmektedir (MEB-UNICEF, 2015). Yani okula uyum; öğrencinin akademik başarısını içeren akademik uyumu; okulda bulunan bireylerle kurduğu ilişkileri içeren sosyal uyumu ve okulda kurallara uyma gibi davranışları içeren davranışsal uyumu içine alan kapsamlı bir kavramdır (Demirtaş-Zorbaz, 2016). Bir ocuğun okula uyumunun işaretleri olarak başarı düzeyine, devam durumuna, okula ilişkin tutumlarına, problem davranışlar sergileyip sergilemediğine bakılabilir. Öğretmenler ğrencileri için evre, yapı, destek sağlarken bunlarla sadece onların duygusal iyi oluşlarına ve kişisel olarak olumlu duyarlılıklar kazanmalarından çok, sosyal yaşam içindeki etkinlikler ve entelektüel açıdan da olumlu olmaya zen göstermelidirler (Reynold, Miller ve Weiner, 2003). Daha önce de belirtildiği gibi okul uyumu çoğunlukla okul çevresi ile ocuk arasındaki ilişkiye bağlı olarak tanımlanmaktadır. Uyumsuzluğa bağlı olarak bir dizi sorun ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle her iki durum için de en iyi yol okul çevresi ve öğrencide okul yaşantılarına bağlı olarak ortaya çıkan değişim arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir. Okulla uyumla ilişkili olan şiddet, zorbalık, cinsel istismar gibi birçok problem davranış özellikle uyum problemlerinin olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır (Walker ve Roberts, 2000). Özetle ifade etmek gerekirse sağlıklı bir okul ortamının n koşulunun okula uyum sağlamış öğrenciler olduğu ifade edilebilmektedir.

Türkiye’de göçmenlerin eğitimi konusu politika yapıcılar tarafından da gündeme alınmış ve bu alanda gelişim sağlamak için adımlar atılmıştır. MEB (2015) tarafından yayınlanan 2015-2019 Stratejik Plan raporunda Türkiye’deki göçmenlerin eğitimleri konusu ele alınmış ve göçmenlerin eğitim sistemine yönelik uyum çalışmaları yapılacağı belirtilmiştir.

Göçmen çocuklar için kültürlenmenin temelini okullara ve eğitim ortamlarına bağlı olduğu bilinmektedir (Berry, vd. 2015). Okullar ve eğitim ortamları göçmen çocukların yeni karşılaştıkları kültürü temsil etmesi, bu kültürün bir yansıması olması yönüyle önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda okula uyumun öncelikli bir görev olduğu ve kültürel dönüşme sürecinin önemli bir parçası olduğu belirtilmektedir.

Daha önce söz edildiği üzere pek çok farklı kurum göçmen çocukların eğitimine ilişkin çalışmalar yürütmektedir. Ancak ülkedeki tüm göçmen öğrencilere yönelik uygulanacak kapsayıcı, sürekli, esnek, kullanışlı bir eğitsel uyum programının olmayışı dikkat çekmektedir. Oysa Türkiye’de yapılan çalışmalar; okullarda çok kültürlü yapıyı destekleyen, kültürlerarası etkileşime imkân tanıyan, kültürlerin ortak olumlu yönlerine vurgu yapan yani öğrencilerin okula uyumunu kolaylaştırıcı eğitim programlarına ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır (Özer, Komsuoglu ve Ateşok, 2016; Sakız, 2016; Çakırer Özservet, 2015; Atasü Topçuoğlu, 2014; Topsakal, Merey ve Keçe, 2013; Atasü Topçuoğlu, 2012).

Tasarlanması öngörülen böyle bir eğitsel uyum programı, başta çocuğun kendisi olmak üzere okul, aile ve arkadaş çevresinin katılımı ile gerçekleşen çok yönlü bir etkileşim fırsatı olarak görülebilir. Bununla birlikte uyum kavramı içinde akademik, sosyal ve davranışa dayalı pek çok boyutu barındırdığı için, eğitsel bir uyum programı da karmaşık bir süreçte gerçekleşebilmektedir. Bireylerin uyumunu etkileyen faktörler; aile yapısı, arkadaş çevresi, okul çevresi, kitle iletişim araçları ve hedonik adaptasyon (kişilerin kendi durumlarına uyum sağlaması) olarak sıralanmaktadır (İkiz, 2017). Bu nedenle programın paydaşlarının uyum sürecinde kendine düşen rolleri benimsemeleri ve bu rollere uygun davranmaları, programın etkililiği bakımından oldukça önemlidir.

2. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak bu çalışma, Türkiye’deki göçmenlere yönelik yapılan pek çok hizmetin yanı sıra eğitim alanında ihtiyaç duyulan bir boyut olarak, eğitsel uyum programını ele

almıştır. Böyle bir programın tasarlanması ve tüm ülkede uygulamaya geçirilmesi, göçmen çocukların Türkiye'deki eğitimlerinde önemli bir ihtiyacı karşılayacağı düşünülmektedir. Göçmenlere yönelik eğitsel bir uyum programının tasarlanmasının önemli bir yansımasının da sosyal yaşamda gözlemleneceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- AFAD. (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin demografik görünümü, yaşam koşulları ve gelecek beklentilerine yönelik saha araştırması*. Ankara. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/25337/xfiles/17a-Turkiye_deki_Suriyelilerin_Demografik_Gorunumu_Yasam_Kosullari_ve_Gelecek_Beklentilerine_Yonelik_Saha_Arastirmasi_2017.pdf adresinden 17.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Akalın, A.T. (2016). Türkiye'ye Gelen Suriyeli Göçmen Çocukların Eğitim Sorunları. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2012). Türkiye'de göçmen çocukların profili, sosyal politika ve sosyal hizmet önerileri. Hızlı Değerlendirme Araştırması. İsveç Uluslar arası Kalkınma ve İşbirliği Ajansı ve Uluslar arası Göç Örgütü (IOM). <http://docplayer.biz.tr/266861-Turkiye-de-gocmen-cocuklarin-profilisi-sosyal-politika-ve-sosyal-hizmet-onerileri-hizli-degerlendirme-arastirmasi.html>
- Atasü Topçuoğlu, R. (2014). Hayatı değiştirmek için yola çıkanlar- yola çıkınca değişen hayatlar: bir müracaatçı grubu olarak göçmen çocuklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(1), 89-107.
- Berry, J. W.; Poortinga, Y. H.; Breugelmans, S. M.; Chasiotis, A. ve Sam, D. L. (2015). *Kültürlerarası psikoloji*. Çeviri Ed: Tosun, L. P. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Börü, N. ve Boyacı, A. (2016). Göçmen öğrencilerin eğitim-öğretim ortamlarında karşılaştıkları sorunlar: Eskişehir ili örneği. *Turkish Studies International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(14), 123-158.
- Çakırer Özservet, Y. (2015). Göçmen çocukların şehre uyum ve eğitim politikası. *Uluslar arası Göç ve Mülteci Uyum Sorununda Kamu Yönetiminin Rolü*. Editör: Bulut, Y. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Çiçeksöğüt, A. (2017). Uluslararası göç hukuku perspektifinde yerinden edilmiş Suriyelilerin Türkiye'deki statüsü. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 1-20.
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018). <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar> 16.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Demirtaş-Zorbaz, S. (2016). *İlkokul birinci sınıf öğrencilerinin okula uyumu: bir model testi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

- Ereş, F. (2015). Türkiye’de göçmen eğitimi sorunsalı ve göçmen eğitiminde farklılığın yönetimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 17-30.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017). 2016 Türkiye göç raporu. http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_goc_raporu_.pdf 16.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- İkiz, F. E. (2017). *Ruh sağlığına genel bakış, uyum ve uyumsuzluk. yaşam dönemleri ve uyum sorunları*. Editör: Savi-Çakar, F. Ankara: Pegem Akademi.
- MEB. (2015). "MEB stratejik plan (2015-2019)". https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_09/20035209_meb_20152019_stratejik_plan_hazirlık_programi.pdf 17.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- MEB-UNICEF. (2015). *Okula uyum programı: eğitici eğitim kitabı*. file:///C:/Users/acer/Downloads/Okula_Uyum_Programi_Egitici_Egitimi.pdf 15.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Özer, Y.Y.; Komsuoglu, A. ve Ateşok, Z.Ö. (2016). Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi: sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(37), 34-42.
- Reynold, W. M., Miller, G.E., Weiner, I.B. (2003). *Handbook of Psychology*. Educational Psychology. 7.Wiley Inc.
- Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: bir bütünleştirme önerisi. *Göç Dergisi*, 3(1), 65-81.
- Şensin, C. (2016). *Sınıf Öğretmenlerinin Suriye“den Göçle Gelen Öğrencilerin Eğitimlerine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- TBMM (2018). *Göç ve uyum raporu*. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf 15.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Topsakal, C.; Merey, Z. ve Keçe, M. (2013). Göçle gelen ailelerin çocuklarının eğitim-öğrenim hakkı ve sorunları üzerine nitel bir çalışma. *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(27), 546-560.
- Türk Kızılayı Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü. (2017). *Göç İstatistik Raporu*. https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/88360142_goc-istatistik-raporu-mayis-2017.pdf 16.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- UNICEF. (2016). "Türkiye’deki Suriyeli Çocuklar". http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiyedeki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Subat%202016.pdf 16.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Walker, C. E. & Robert, M.C. (2000). *Handbook of clinical child psychology*. New York John Wiley & Sons, Inc (US).

Uzun, E. M. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri, *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 72-83.

Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi. (2014). mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf 16.10.2018 tarihinde erişilmiştir.

Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı. (2017). <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/62208> 16.10.2018 tarihinde erişilmiştir.